

Våga debattera etnisk mångfald.

Staffan Kumlin & Bo Rothstein

Publicerad i Axess 2010:9

Ett viktigt bidrag från samhällsvetenskapen under de senaste femton åren har varit att uppmärksamma betydelsen av mellanmännisklig tillit. Ett stort antal undersökningar har bekräftat att samhällen som utmärks av en hög tillit och låg misstänksamhet mellan människor också har bättre fungerande demokrati, högre ekonomisk standard, mer ekonomisk och social jämlikhet, bättre befolkningshälsa och lägre grad av korruption. Jämförande studier visar att Sverige tillsammans med de övriga nordiska länderna utmärks av en exceptionellt hög social tillit.

Men invandring och mångkulturalism utmanar nu enligt en allt vanligare uppfattning det sociala kitt som tilliten utgör. Denna utmaning anses ha två komponenter. Dels är invandrare ofta sprungna från länder där tilliten är betydligt lägre än i Nordeuropa. Flyktingar, men även andra invandrargrupper, har dessutom ofta—i ursprungslandet såväl som i det nya landet—utsatts för tillitsraserande faktorer som fattigdom, arbetslöshet, diskriminering, förföljelser, och våld.

Den andra komponenten handlar om effekterna av kulturell mångfald i hela befolkningen. Här finns ett antagande om att människor samarbetar och kommunicerar bättre med individer som är lika dem själva i väsentliga kulturella, språkliga och religiösa avseenden. Olikhet tänks skapa kommunikations- och därmed tillitsproblem, inte minst svårigheter att förutsäga och förstå varandras agerande i olika situationer. Resultatet av ökande mångfald tänks bli ett hårdnande klimat med å ena sidan stärkt intern sammanhållning inom separata befolkningsgrupper, samtidigt som den *generaliserade* tilliten över gruppgränser minskar. I det här scenariot underminerar invandring och mångfald generaliserad tillit i alla grupper, även bland de tidigare så tillitsfulla ”gamla svenskarna”.

Vem företräder dessa tankegångar? Det uppenbara och kontroversiella exemplet är såklart Sverigedemokraternas kritik av ”det totalhavererade mångkulturalistiska samhällsexperimentet”. Mindre känd är en allt intensivare debatt i statsvetenskaplig, sociologisk och ekonomisk forskning. Här har man emellertid inte utgått från en ideologisk övertygelse om att tillit och mångfald är en olöslig ekvation. Istället har man mer förutsättningslöst undersökt hur sambanden faktiskt ser ut under olika omständigheter där många forskare ansett sig kunna visa att etnisk mångfald sänker den sociala tilliten.

Vi har nyligen publicerat en forskningsrapport där vi argumenterar för att farhågorna är reella, men samtidigt överdrivna. I Västeuropa finns oftast obefintliga eller svaga samband mellan graden av kulturell, språklig eller religiös mångfald i ett land (eller region) och nivån på den generaliserade tilliten. Ett liknande slutsats rör utvecklingen över tid i Sverige där graden av mellanmännisklig tillit ligger parkerad på en hög nivå sedan tidigt 1980-tal den starkt ökande invandringen till trots.

Samtidigt pekar studier av lokala förhållanden på en komplex verklighet. Individer vars omedelbara lokala miljö präglas av hög etnisk mångfald är enligt flera studier generellt mer misstänksamma mot andra människor. Vår egen forskning i Sverige visar också att de med utomnordisk invandrabakgrund är mindre tillitsfulla än de med mer entydigt ”etnisk nordisk” bakgrund.

Men de negativa sambanden är å andra sidan inte huggna i sten. Vi identifierar två faktorer med särskild betydelse för tilliten hos dem med ”icke-nordisk” bakgrund. Den ena handlar om huruvida man blivit rättvist behandlad av offentliga myndigheter och förvaltning. Om man uppfattar sig likabehandlad (dvs. inte upplevt diskriminering, särbehandling eller korruption) tycks detta spilla över till ett ökat förtroende för ”människor i allmänhet”.

Likabehandlingseffekten är intressant nog extra stor bland invandrare; detta kan bla. bero på att byråkraten ofta är en etnisk svensk. Den andra positiva faktorn handlar om täta informella sociala kontakter i lokalområdet. Även denna effekt är extra stor bland invandrare, vilket bla. kan bero på att invandrades kontakter oftare och enklare präglas av kulturellt gränsöverskridande.

Sammantaget finner vi att de två faktorerna har potential att eliminera underskottet på generaliserad tillit bland invandrare. Bland människor som uppfattat sig bli rättvist behandlade av olika myndigheter och som har täta sociala kontakter, finns nämligen inga mätbara skillnader i social tillit mellan invandrare och etniska svenskar. Däremot har inte aktiviteter och kontakter i frivilliga *organisationer* någon särskilt positiv effekt för invandrades sociala tillit. Ett skäl kan vara att sådana kontakter är mer etniskt homogena än grannkontakterna.

Dessa viktiga faktorer kan i sin tur påverkas politiskt. Kvalitén och graden av likabehandling i den offentliga förvaltningen är självklart ett område som går att åtgärda genom tex. ökade utbildningsinsatser och effektiva åtgärdsprogram mot olika former av maktmissbruk. Även vad gäller informella sociala kontakter över etniska gränser kan politik spela stor roll, tex. i hur vi organiserar skolor eller bygger bostadsområden.

Många frågetecken återstår innan vi löser tillits-mångfaldsekvationen. Men redan tillgänglig kunskap ger en mer nyanserad och intressant bild än det kalla kriget mellan ”multi-” och ”monokulturalister” i Sverige. Här finns, tror vi, intellektuella utmaningar för alla inblandade.

Utmaningen för ”mono-kulturalisterna” är upptäckten att mångfald långt ifrån alltid urholkar mellanmänsklig tillit. Insikten är central inte minst då Sverigedemokraternas universalmedel mot befarade negativa effekter av mångfald är att bekämpa densamma. Flyktingbegreppet ska tolkas snävare, anhöriginvandring skärpas, redan anlända invandrare stimuleras att åka hem. ”Svensk kultur” ska prioriteras. Allt detta ter sig som en rätt begränsad politisk verktygslåda. Under gynnsamma men politiskt påverkbara omständigheter verkar ju mångfald och tillit kunna kombineras.

Utmaningarna för multi-kulturalisterna i de etablerade partierna är lika stora. Vågar man ta en diskussion om de (under vissa omständigheter) negativa sambanden mellan etnisk mångfald och social tillit? Vågar man fundera offentligt på hur ekvationen social sammanhållning-mångkulturalism i praktiken förenklas eller kompliceras genom politiska beslut?

Staffan Kumlin (docent i statsvetenskap, Göteborgs universitet och Institutt for samfunnsforskning, Oslo)

Bo Rothstein (professor i statsvetenskap, Göteborgs universitet)

Denna artikel bygger på rapporten "Questioning the new liberal dilemma. Immigrants, social networks and institutional fairness" publicerad i den amerikanska tidskriften Comparative Politics (2010 nr 3)